

Helse-og omsorgsdepartementet
p.b. 8011 Dep
0030 Oslo

Vår ref:

Deres ref:

Dato: 29/5 2006

Høringssvar: NOU 2005:19 Lov om DNA-registrering til bruk i strafferettspleien

Bioteknologinemnda behandlet ovennevnte på sitt møte 4. mai. Bioteknologinemnda har vært opptatt av dette temaet og har arrangert åpne møter for diskusjon og informasjon om dette. Siste møte var den 13. juni 2005, der blant andre to av utvalgets medlemmer var innledere. Rapport fra dette møtet kan hentes fra <http://www.bion.no/publikasjoner.shtml>.

Sammendrag:

- Bioteknologinemnda er delt på midten i synet på om DNA skal lagres etter at prøven er analysert og en DNA-profil er laget.
- Flertallet i Bioteknologinemnda mener at personer dømt for volds- og sedelighetsforbrytelser med nedre strafferamme på minimum 6 måneder, skal innlemmes i DNA-registeret. Et mindretall mener at registreringen skal være basert på hva slags forbrytelser som er begått snarere enn straffutmålingens lengde. Disse medlemmene mener at slik registrering bør gjelde volds- og sedelighetsforbrytelser. Et annet mindretall mener at alle som idømmes fengselsstraff skal registreres.
- Bioteknologinemnda mener at det skal være adgang til å benytte tvang ved innhenting av DNA-prøver fordi metoden innebærer ingen krenkende inngrep.
- Bioteknologinemnda mener at DNA-profilene ikke behøver å slettes ved den registrertes død.
- Bioteknologinemnda vil fraråde at registeret brukes til forskning. Det bør kun brukes til identifikasjon ved politietterforskning.
- Bioteknologinemnda mener det er uheldig at utvalgets flertall og mindretall ikke gjør nærmere rede for hvilke typer forbrytelser som vil bli omfattet/utelukket ved i utvalgets sine forslag.

Bakgrunn

Overalt hvor mennesker ferdes, vil vi legge igjen biologiske spor. Dette er grunnen til at bruk av DNA-teknologi for identifikasjon av biologiske spor har blitt en viktig del av rettsmedisinen. NOU 2005:19 gir på en ryddig og pedagogisk måte innblikk i metoder og historisk utvikling for sporanalyser og DNA-registre og hvorledes disse har bidratt til å øke oppklaringsprosenten for ulike forbrytelser. Den inneholder også en god oversikt over situasjonen i andre land det er naturlig å sammenligne seg med.

Bruk av DNA-profiler er imidlertid ikke bare aktuelt i forbindelse med straffesaker. I forbindelse med ulykker av forskjellige slag, eller farskapssaker, kan denne metodikken være et viktig hjelpemiddel.

Bruken av DNA-registre i voldssaker øker stadig. Det ser således ut til å være en trend at slike registre blir mer omfattende, og likeledes bruken av dem. Regjeringen nedsatte derfor et utvalg bestående av fem personer; Strandbakken-utvalget. Utvalget leverte sin innstilling 23. november 2005.

Generelle kommentarer

At det er omtrent umulig å ha vært på et sted uten å etterlate seg biologiske spor, samt at DNA er stabilt, vil kunne medføre at mange blir innlemmet i registre eller involvert i etterforskningen av straffesaker. Slike registre kan således bli meget omfattende og bestå av en stor andel personer som ikke har noe med en kriminell handling å gjøre, dersom dette området ikke er skikkelig regulert.

Selv om DNA-profiler er basert på repeterte, ikke-kodende områder, vil mange føle at man aldri vet hva man senere kan finne ut ved hjelp av slik informasjon – man vet aldri hva fremtiden vil bringe av ny kunnskap og teknologi, eller hvordan informasjonen vil kunne bli brukt under nye styresett. I denne sammenhengen blir det imidlertid et paradoks at selv om vi lever i et demokrati, virker det som man ikke stoler på at demokratiets spilleregler følges. Dette ville i så fall ha en rekke omfattende konsekvenser også for andre sider ved vårt samfunn som angår personvernet.

Nemndsmedlem Karl Georg Høyér vil i tilknytning til dette understreke at nye og utvidete former for overvåkning i seg selv kan utgjøre en trussel mot demokratiet. Høyér viser i denne sammenhengen til mindretallet i utvalget som framholder at systematisk overvåkning sannsynligvis i fremtiden vil være det viktigste hjelpemiddel samfunnet kan bruke for å forebygge norm- og regelbrudd. Et omfattende DNA-register vil være et særlig effektivt virkemiddel i en slik sammenheng, og allerede i dag er det et problem at mindre alvorlige norm- og regelbrudd overvåkes på samme måte som alvorlige anslag mot samfunnets sikkerhet. Ikke minst kan dette være et problem for borgernes tillit og respekt for de grunnleggende normer og regler som er en så viktig del av demokratiet. Dette er problemer som kan forsterkes av en utvikling og bruk av registre som gjøres tilgjengelig for politimyndigheter internasjonalt.

Samtidig innebærer det også en risiko for den enkelte at forbrytere ikke blir pågrepet og straffet, eller kommer til behandling for å unngå nye forbrytelser. I denne sammenhengen kan man si at det både er i enkeltpersoners (for eksempel ofre eller de pårørende) og samfunnets interesse at de som er skyldige i forbrytelser blir tatt, og at uskyldige raskt blir sjekket ut av kriminalsaker. En hver involvering i straffesaker vil for uskyldige kunne være meget belastende og kunne ha store følger. På den andre siden vil stigmatiseringen ved å stå i et DNA-register bli mindre jo flere som står i registeret. Den ultimate måte å unngå stigmatisering på vil være å registrere hele befolkningen. Samtidig er det også klart at det å bli straffedømt er – og er ment å være – stigmatiserende. Selv om DNA-registrering ikke i seg selv ansees som en straffereaksjon, har det nær sammenheng med samfunnets behov for kriminalitetsbekjempelse, fordi det øker sannsynligheten for oppklaring av kriminalitet. Det gir derfor god mening å knytte DNA-registrering til illeggelse av straffedom. Det er derfor viktig med en god debatt for å finne frem til hvordan man best mulig kan nyttiggjøre seg av det verktøyet DNA-profiler utgjør.

Men nettopp innenfor dette feltet vil det være områder der det ikke bare er snakk om jus og lovregulering. For å få til et både betryggende system, når det gjelder personvern, og effektiv oppklaring, vil man i vel så stor grad være avhengig av etikk. Dette gjelder etterforskning, logistikk

og oppbevaring av prøver, faglig soliditet og ikke minst et faglig høykompetent kontrollsystem som vurderer ikke bare hvorledes analysearbeid utføres, men vel så mye hvorledes registeret driftes og brukes. Bioteknologinemnda savner derfor en etisk drøfting rundt disse spørsmålene, og rundt organiseringen av arbeidet i eller i tilknytning til registeret. Bioteknologinemnda registrerer at utvalget mener at det er viktig at det er personvernmyndighetene som skal ha ansvaret for retningslinjene for oppbevaring av registeropplysningene. Ingen i utvalget foreslår forøvrig endringer i måten registeret drives på.

Utvalget er i de fleste tilfeller delt i forholdet 3 (Strandbakken, Antun og Fossegard) til 2 (Larsen og Apenes). Dette gjør at en rekke momenter for og imot en utvidelse av registeret og bruken av det, blir belyst med begrunnede argumenter. Bioteknologinemnda savner likevel en analyse av kostnader (etiske så vel som monetære), ikke bare for den enkelte borger, men for samfunnet som helhet. Det er blitt en relativt smal debatt knyttet til juridiske termer i forbindelse med strafferammer og registrering.

Lagring av biologisk materiale

I dag brukes 11 forskjellige områder i menneskets arvemateriale (genomet) til identifikasjon. Dette er områder med korte, repeterte sekvenser med stor variasjon fra person til person. Dette er tilstrekkelig til at man har minimal sannsynlighet for å gjøre feil i identifiseringen (bortsett fra om det dreier seg om svært nære slektninger, og selvfølgelig eneggede tvillinger). I henhold til Rettsmedisinsk institutt, UiO, betyr dette at med dagens beste metodikk vil det være 1 000 000 000 : 1 sannsynlighet for at man har identifisert vedkommende, dersom det ikke er knyttet spesielle forhold som slektskap eller meget sjeldne varianter til identifikasjonen, og prøvene er av god kvalitet. Ved slektskap vil sannsynligheten for identifikasjon kunne være betydelig lavere. Av denne grunn er det noe variasjon i hvor mange slike områder som blir benyttet (eksempelvis 16 i USA, og 12 i Tyskland). Det pågår også en diskusjon om man bør benytte 18 områder. Det er i denne sammenhengen forskjeller i hvorledes man gjør slike analyser. I USA benyttes 2 sett med analyseverktøy (*kits*) der begge settene har noen overlappende markører som internkontroll. Å kunne benytte flere slike kits har vist seg meget verdifullt for oppklaring der spormaterialet har vært delvis degradert. Det kommer stadig nye produkter på markedet, og det er i henhold til Rettsmedisinsk institutt allerede en diskusjon om å innføre, allerede innen ett år, bruk av nye områder med noe endrede analysemetoder for å kunne bli bedre på analyser av delvis degradert materiale. Det var følgelig en diskusjon i utvalget om man bør lagre den biologiske prøven etter at det er laget en DNA-profil for å kunne reanalysere materialet i tråd med den teknologiske utviklingen.

Bioteknologinemndas syn:

Dersom nye undersøkelsesmetoder medfører bedre sikkerhet i analysene, vil man ikke kunne oppdatere eksisterende register, uten slike bevarte biologiske prøver. Da man endret typing av DNA-profiler i desember 1999, måtte man eksemplvis type om igjen alt spormaterialet. I så måte ville det være hensiktsmessig å kunne lagre det opprinnelige biologiske materialet både for slike tilfeller og for eventuell kvalitetskontroll (eksempelvis der personen er død).

Strandbakken-utvalget er delt når det gjelder hva som skal skje med det biologiske materialet etter analysen; 3 av 5 mener at dette kan lagres siden loven strengt regulerer hva registeret og prøven kan brukes til. Dersom dette brytes, må misbruk straffes. Ved å lagre prøvene kan kvaliteten på registeret forbedres uten store kostnader. Bioteknologinemndas medlemmer Christina Abildgaard, Bjørn Erikson, Ulla Smith, Kjetil Hindar, Even Sjøfteland, Rita Kolvik, Torleiv Ole Rognum og Randi Reinertsen støtter dette synet.

Dersom det biologiske materialet lagres etter at DNA-profilen er laget, vil det imidlertid også kunne brukes til andre formål. En DNA-profil sier ikke noe om en persons egenskaper, og er følgelig ikke egnet for medisinsk forskning, noe som presiseres flere steder i utredningen. Men dersom det biologiske materialet blir bevart, ville dette representere en mulighet for bruk til annet formål. De politiske myndigheter kan endre reglene for bruk av det biologiske materiale, og det kan bli benyttet på ulovlig vis. Dette vil kunne representere en risiko for den registrertes personvern som må tillegges avgjørende vekt. Bioteknologinemndas medlemmer Lars Ødegård, Berge Solberg, Knut Hjelt, Karl Georg Høyer, Aina Bartmann, Siri Mathisen, Inger Therese Øvrum og Erling Johannes Husabø støtter dette synet.

Utvide adgang til å ta DNA-profiler

I dag tillater loven kun registrering etter at saken er endelig avgjort og det finnes en rettskraftig dom. Unntaket er de tilfeller der vedkommende ikke er strafferettslig tilregnelig. Utvalget er enig om at unntaket bør gjelde også for mindreårige der straffeskyld anses som bevist. De som **skal** registreres er således straffedømte personer, eller personer det ansees som bevist at har begått seksualforbrytelser, forbrytelser mot liv, legeme og helse, samt utpressing og ran. Det er med andre ord kun alvorlige forbrytelser som i dag medfører registrering i DNA-registeret.

De som etter dagens regelverk **kan** registreres er personer som statsadvokaten vurderer bør registreres, en skjønnsvurdering. Dette kan dreie seg om forbrytelser der det ved første gang er forsettelige overtredelser (innenfor de områder som nevnt over) som har medført straff på over to års ubetinget fengsel, eller ved gjentatte forbrytelser av samme slag som kan medføre ubetinget fengsel i minst 6 måneder for forsettelig overtredelse (beskrevet i påtaleinstruksen).

Et samlet utvalg mener at personvern hensyn ikke er til hinder for en utvidelse av registeret, men er delt i synet på hvor den nedre straffegrensen skal gå for å stå i registeret. Et samlet utvalg mener at handlinger det er utfordrigt forenklet forelegg for, ikke gir grunnlag for registrering. Saken skal være endelig avsluttet.

Tre av personene i utvalget mener det bør være tilstrekkelig for registrering at en ilegges strafferettslig reaksjoner for handlinger som kan medføre fengselstraff. Disse vektlegger at erfaring fra andre land har vist at dette gir en klar bedring av oppklaringsprosenten. Personvern hensyn vil først og fremst være avhengig av hvor sikkert systemet er med hensyn til driftsikkerhet og tilgang. Likeledes hevdes det at stigmatiseringen ikke vil være endret (utover det å allerede være straffedømt), og at ved en utvidelse av registeret vil dette argumentet bli heller mindre enn større. Derfor blir samfunnsnyttens så stor at dette bør gis forrang. I tillegg er det vist til at dette kan ha en allmennpreventiv virkning.

To av personene i utvalget mener at registrering først bør kunne skje ved handlinger som har en strafferamme på over 6 måneders fengsel, for volds- eller seksualforbrytelser, utpressing eller ran. De betviler også argumentet om allmennpreventive hensyn i og med at en svært stor andel av kriminaliteten ikke er planlagt på forhånd. Likeledes vektlegges at det kan bli endrede forhold både med hensyn til reglene for drift av registeret (Stortinget kan endre vilkårene), og ulovligheter. Dette gjør at de ønsker en forsiktig utvidelse, slik at man dermed tar hensyn til den nytte man har av oppklaringsprosenten for forbrytelser øker. De påpeker for øvrig at i mandatet heter det at de skal foreslå løsninger innenfor dagens kostnadsramme, og dette umuliggjør en omfattende økning av registerer uten at det går på bekostning av den øvrige politietterforskningen.

Bioteknologinemndas syn:

Under Bioteknologinemndas drøfting av hvem som skal registreres, var Bioteknologinemnda først og fremst opptatt av hva slags forbrytelser som var begått fremfor straffeutmålingens lengde. Det er uheldig at utvalget ikke gjør nærmere rede for hvilke typer forbrytelser som vil bli omfattet/utelukket ved henholdsvis flertallet og mindretallets i utvalgets sine forslag.

Et flertall bestående av Lars Ødegård, Ulla Smith, Erling Johannes Husabø, Berge Solberg, Knut Hjelt, Torleiv Ole Rognum og Inger Therese Øvrum, støtter utvalgets mindretall og går inn for at forbrytelser der strafferammen er på mer enn 6 måneder, skal medføre registrering.

Et mindretall i Bioteknologinemnda bestående av Christina Abildgaard, Aina Bartmann, Kjetil Hindar og Karl Georg Høyser, mener at registeret bør være basert på type forbrytelser: forbrytelse mot legeme og helbred, seksualforbrytelse, utpressing og ran, men ønsket ikke å knytte dette til noen bestemt strafferamme. I denne sammenheng viser nemndsmedlemmet Karl Georg Høyser spesielt til Rekommandasjon No. R (92)1 fra Europarådets ministerkomité som forutsetter at lagring av analyseresultater bare skal finne sted hvor det er tale om personer som er dømt for alvorlige overgrep mot personers liv, integritet og sikkerhet.

Et annet mindretall bestående av Even Søfteland, Siri Mathisen, Bjørn Erikson, Randi Reinertsen og Rita Kolvik støtter utvalgets flertall og går inn for at alle som dømmes til fengselstraff skal registreres.

Bruk av tvang for innhenting av DNA-prøver

For at DNA-registeret skal kunne bli et effektivt verktøy for oppklaring av forbrytelser, må det være slik at de som er lovpålagt registrering, faktisk blir registrert. Med nåværende teknologi og prosedyrer, brukes en vattpinne for å innhente en DNA-prøve fra munnhulen. Dette blir av utvalget fremhevet som en så liten belastning for den som skal avgi prøven at utvalget anbefaler at det skal kunne brukes tvang for å få tatt prøven dersom dette er nødvendig.

Bioteknologinemndas syn:

Bioteknologinemnda medlemmer med unntak av Karl Georg Høyser er enig med utvalget i dette. Begrunnelsen er den samme som utvalgets, at dagens metode ikke er et krenkende inngrep i forhold til samfunnets nytte av at loven etterleves slik at man får et best mulig DNA-register innenfor de rammer som loven trekker opp. Medlemmet Karl Georg Høyser ønsker å understreke at hovedprinsippet må være et frivillig register. Det er bare i de tilfeller det er snakk om alvorlig forbrytelse og manglende frivillighet at tvang skal kunne nyttes. Han ønsker i denne sammenhengen å understreke at selv om inngrepet er lite medisinsk sett, er ikke dette uten videre det samme som at det vil oppfattes som lite i en samfunnsmessig sammenheng.

Frivillig registrering i registeret

Et samlet utvalg foreslår at det skal være mulighet for å frivillig la seg registrere i registeret. Dette forslag kommer som følge av at man har sett at enkelte har ønsket å være registrert slik at de kan slippe å bli kontaktet og forhørt ved kriminelle handlinger i nabolaget (dette gjelder for eksempel pedofile). Det kan føles belastende å bli kontaktet av politiet når man ønsker å etablere seg på nytt. Frivillig registrerte bør når som helst kunne bli slettet fra registeret etter eget ønske, mener utvalget.

Bioteknologinemndas syn:

En samlet Bioteknologinemnd er enig i at det skal være muligheter for frivillig registrering. De frivillig registrerte skal kunne kreve sletting når de selv ønsker det.

Sletting av registrerte

Når det gjelder de øvrige registrerte, mener utvalget at man kan slettes fra registeret ved død. Men det kan tenkes at det kan være av interesse å ikke gjøre dette, av hensyn til å kunne frifinne uskyldige. Dette er begrunnelsen for man i Tyskland ikke destruerer profilene etter at vedkommende er død.

Bioteknologinemndas syn:

Bioteknologinemnda mener at det ikke har noen hensikt å automatisk slette DNA-profiler når registrerte dør. For den døde vil det være uten betydning at profilen beholdes, men det kan gi en mulighet til å hindre at uskyldige blir dømt.

Utvidet bruk av registeret

Det har tidligere vært adgang til bruk av registeret til forskning. Et samlet utvalg anbefaler at dette registeret ikke skal brukes til forskning slik ordlyden i dag er, men begrenses. Begrunnelsen er at registeret skal kun ha til formål å identifisere personer, og intet annet.

Utvalget mener imidlertid at det skal være muligheter for å drive forskning med materiale fra registeret for eksempelvis å finne frem til frekvenser av bestemte genetiske varianter i en DNA-profil (avidentifisert form) for å kunne beregne sannsynligheten for at et DNA-spor kommer fra den mistenkte. På denne måten mener utvalget at de begrenser forskningen til bare å ha som formål å utvikle registeret. Det vil si at registeret kun kan benyttes til forskning dersom forskningen er relatert til hensikten med registeret.

Bioteknologinemndas syn:

Bioteknologinemnda vil fraråde at det blir adgang til noen form for forskning på det biologiske materialet i registeret. Registeret skal ha kun ett formål: identifikasjon. Dersom materialet også kan brukes til andre formål, kan det sås tvil om sikkerhet og bruk av registeret. Materialet i registeret vil ikke være unikt og det vil kunne innhentes tilsvarende materiale andre steder, også til såkalt forskning som har til formål å forbedre registeret.

Bioteknologinemnda er også skeptisk til forslaget om at man eventuelt kan benytte DNA-profilene i en avidentifisert form fra DNA-registeret. Et slik materiale vil alltid være selektert, og det vil medføre at det kan reises faglige så vel som etiske spørsmål knyttet til at slikt materiale skal brukes til forskning.

Bioteknologinemnda er for øvrig enig i at registeret kan benyttes til identifikasjon dersom det gjøres likfunn, selv om det ikke er direkte indikasjoner på at noe kriminelt er begått. I denne sammenhengen holder det at undersøkelsen karakteriseres som "etterforskning".

Vennlig hilsen

Lars Ødegård
Leder

Sissel Rogne
Direktør